

Gemlik'de Doğurganlığını Tamamlamış Kadınlarda Aile Planlaması Yöntemlerini Kullanma ve Sonuçları

Necla OKAN*
Hamdi AYTEKİN**

ÖZET

Türkiye'nin en kalkınmış bölgelerinden biri olan Marmara Bölgesinde yer alan Gemlik'te, doğurganlık çağını tamamlamış, 50 yaş üstü kadınlarda, retrospektif olarak, üretken çağlarında Aile Planlaması (AP) yöntemleri kullanıp kullanmadıkları araştırılmıştır.

Kadınlarda yöntem kullanma ile kullanılan yöntemin modern, geleneksel ya da karışık olması durumuna göre gebelik, düşük, canlı doğum ve yaşayan çocuk sayıları arasındaki ilişkiler belirlenmiştir. Yöntem kullanmanın bu parametrelerde önemli ölçüde etkili olduğu, ancak modern ve geleneksel yöntem kullanmanın aynı önemli farkı ortaya koymadığı görülmüştür.

SUMMARY

**The Results of The Utilization of Family Planning Methods;
In The Past; Of Women in Gemlik Who Completed Their Reproductive Lives**

The town of Gemlik is situated in Marmara, the most developed region of Turkey.

* Uzm. Dr.; U.Ü. Tıp Fak., Halk Sağlığı Anabilim Dalı Uzmanı.

** Prof. Dr. U.Ü. Tıp Fak., Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

In this retrospective study, 330 women aged 50 years and over, who have completed their fertility were chosen as a sample group and were asked whether they had used any family planning methods in their reproductive lives.

The relations between using any or no family planning methods and pregnancy, abortion, live births and number of living children is determined according to using modern, traditional or both methods. It is found that using any method is highly effective on these parameters. No significant difference is found between using modern or traditional methods.

Aile planlamasının (AP) ana ve çocuk sağlığı açısından yararları ülkemizde de giderek daha iyi anlaşılmakta, buna bağlı olarak AP uygulaması da artmaktadır. Türkiye'de 15-44 yaş grubunda AP yöntemleri kullanma oranı 1963'de yüzde 23, 1968'de yüzde 32 iken¹, 1983'te gebelik riski altındaki kadınların yüzde 61.5'i 1988'de yüzde 77.0'si yöntem kullanmaktaydı². 1983'te risk altındaki kadınların yüzde 27.2'si modern, yüzde 34.2'si geleneksel yöntemlerle korunurken 1988'de bu oranlar yüzde 38.0 ve yüzde 39.0'dur¹. Görüldüğü gibi hem geleneksel hem de modern yöntem kullanımı artmış olmakla beraber modern yöntemlerdeki artış daha fazladır. Ancak geri çekme yöntemi hala en yüksek oranda kullanılan yöntem olmayı sürdürmektedir (yüzde 31.1)².

Araştırmanın yürütüldüğü Gemlik ilçesi kuzey-batı Anadolu'da Bursa ili sınırları içinde yer almaktadır. Bu bölge Türkiye'nin en kalkınmış yörelerinden biri olup, gelir kaynakları, modern tarımın yanısıra sanayi ve turizm sektöründen oluşan çok yönlü bir yapı gösterir³.

Bölgede 1980 yılından beri Tıp Fakültesi öğrencileri uygulamalı eğitim yapmaktadırlar. Bu nedenle aynı yıldan başlayarak bölgedeki sağlık hizmetlerinin denetim ve yönetimi Halk Sağlığı departmanına verilmiştir. Aynı zamanda Halk Sağlığı konularında bir araştırma alanı olarak da seçilen bölgede ilk günlerden başlayarak bazı tanımlayıcı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bölgede çalışmacıların ilk gözüne çarpan ülkenin diğer yerlerinden farklı bir politika uygulanmamasına rağmen, AP kullanımında görülen yaygınlık ve başarı olmuştur. Gemlik'te 1982 yılında yapılan araştırmalarda, risk altındaki kadınlarda, AP kullanma oranı ilçe merkezinde yüzde 83.2, merkeze yakın bir köy olan Umurbey'de yüzde 75.1 olarak saptanmıştır^{1,4}.

Çalışmacılar burada, doğurganlık dönemini tamamlamış kadınlar arasında geleneksel yöntemleri kullananlarla modern yöntemleri kullananlar arasında, gebelik, düşük, canlı doğum, ölü doğum ve yaşayan çocuk gibi bazı göstergelerin kıyaslamasını yapmak istemişlerdir.

GEREÇ VE YÖNTEM

1989 Ekim-Kasım aylarında yapılan araştırmaya, artık doğurganlık devrelerini kapamış 50 yaş ve üstündeki evli, en az bir kez gebe kalmış kadınlar alınmıştır. Örnek büyüklüğü, bölgedeki 50 yaş üstü kadın sayısı (N = 2855) ve AP yöntemi kullanma sıklığı (p = 0.70) gözönüne alınarak yüzde 95 olasılık ve yüzde 5 yanılma payı ile 330 olarak saptanmıştır. Yaş gruplarına ağırlıklı olarak seçilen 330 kadına ev ziyaretleri sırasında, hazırlanan anket formu uygulanarak elde edilen veriler bilgisayarda değerlendirilmiştir.

BULGULAR

1- Kadınların Genel Nitelikleri:

Araştırmaya alınan kadınların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo: I'de verilmiştir.

Tablo: I- Araştırmaya Alınan Kadınların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

K A D I N L A R						
Yaş Grupları	Örneğe Alınan		Örneğe Alınmayan		Bölgede Yaşayan	
	S	%	S	%	S	%
50 - 54	84	25.5	697	27.6	781	27.3
55 - 59	82	24.8	668	26.5	750	26.3
60 - 64	72	21.8	436	17.3	508	17.8
65 - 69	42	12.7	268	10.6	310	10.9
70 +	50	15.2	456	18.0	506	17.7
TOPLAM	330	100.0	2525	100.0	2855	100.0

$$(x^2 = 6.37 \quad sd = 4 \quad P > 0.05)$$

Araştırmaya alınan kadınların yaş ortalaması 60.4 ± 6.9 'dur.

Kadınların büyük çoğunluğu 15 - 19 yaşında evlenmiştir (197 kadın, yüzde 59.7). İlk evlenme yaşı ortalaması 18.4 ± 2.9 'dur.

Araştırmaya alınan kadınlardan 131'i okur-yazar değildir (yüzde 39.7). 80 kadın (yüzde 24.2) okur-yazar, 119 kadın (yüzde 36.1) ilkokul ve üstü öğrenim görmüştür.

2- Doğurganlık Özellikleri:

Kadınlara "Bir ailenin kaç çocuk sahibi olması en uygundur?" diye sorulmuştur. Alınan cevapların dağılımı aşağıda görülmektedir.

Tablo: II- Sahip Olunması İstenen (İdeal) Çocuk Sayısı Dağılımı

KADINLAR		
Çocuk Sayısı	Sayı	%
Hiç olmasın	8	2.4
1 - 2	200	60.6
3 - 4	113	34.5
5+	9	2.7
TOPLAM	330	100.0

Kadınların 60.6'sı bir ailenin 1-2 çocuğa sahip olmasının en iyi olduğu görüşündedir (Ort. 2.2 \pm 1.2 çocuk). Türkiye için bu sayı (1988) 2.14'dür².

Kadınların uygun gördükleri çocuk sayısı ile sahip oldukları çocuk sayısı karşılaştırıldığında, "hiç çocuk olmaması en iyidir" diyen 8 kadının en az 3-4 çocuğa sahip olduğu saptanmıştır. 1-2 çocuğu en iyi bulan 200 kadının 66'sı (yüzde 33.0) bu sayıda çocuğa sahip olmuşken 133 kadın (yüzde 66.5) bu sayıyı aşmış, 1 kadın ise hiç çocuk sahibi olamamıştır. 3-4 çocuğu ideal olarak gören 113 kadının çoğunluğu bu sayıda çocuğa sahipken (72 kadın, yüzde 63.7), 19 kadın (yüzde 16.8) bu sayıya erişememiş ve 22 kadın da (yüzde 19.5) daha çok çocuk sahibi olmuştur. Genel olarak 330 kadının 144'ü (yüzde 43.6) uygun gördüğü sayıda çocuğa sahipken 23 kadın (yüzde 7.0) daha az, 163 kadın ise (yüzde 49.4) daha çok çocuğa sahip olmuşlardır.

Ekonomik durumlarını iyi, orta ve kötü olarak belirtmiş olan kadınların ideal çocuk sayısı ortalamaları birbirine benzemektedir (Sırasıyla 2.4 \pm 1.1, 2.2 \pm 1.1 ve 2.3 \pm 1.4).

330 kadının toplam 1890 gebeliği olmuştur. Ortalama gebelik sayısı 5.7 \pm 2.6'dır. Bu gebeliklerin sonuçları Tablo: III'de ayrıntıları ile verilmiştir.

3- AP Yöntemleri Kullanma İle İlgili Bulgular:

Araştırmaya katılan kadınların tümü bugün artık AP yöntemleri hakkında bilgi sahibidir. 330 kadının 271'i (yüzde 82.1) geçmişte bu yöntemlerden en az birini kullanmıştır. 59 kadın ise hiç yöntem kullanmadığını söylemiştir (yüzde 17.9). 50-54 yaş grubunda yöntem kullanma en yüksek (79 kadın, yüzde 94.0), 70 yaş ve üstünde ise en düşük oranda bulunmuştur (33 kadın, yüzde 66.0).

Tablo: III- Araştırmaya Alınan Kadınların Doğurganlıkları İle İlgili Bilgiler

	Toplam	Ortalama	Gebelik Başına
Gebelik	1890	5.7 ± 2.6	-
Canlı doğum	1495	4.5 ± 2.2	0.79
Ölü doğum	47	0.14 ± 0.4	0.02
İsteyerek düşük	218	0.7 ± 1.3	0.11
Kendiliğinden düşük	130	0.4 ± 0.7	0.07
Yaşayan çocuk	1113	3.4 ± 1.4	0.60

AP yöntemi kullanmış olan 271 kadının toplam 1487 gebeliği olmuştur. Ortalama gebelik 5.5 ± 2.4'dür. AP yöntemi kullanmamış olan 59 kadının ise toplam gebelik sayısı 403, ortalama gebelik sayısı 6.8 ± 3.2'dir. Ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (t = 2.9 sd = 328 p < 0.05).

Yöntem kullanmış olan kadınlar toplam 1148 canlı doğum yapmıştır ve ortalama canlı doğum 4.2 ± 1.8'dir. Yöntem kullanmamış kadınlar ise 347 canlı doğum yapmıştır ve ortalama canlı doğum 5.9 ± 2.8'dir (t = 4.48 sd = 328 p < 0.01).

İstemli düşükler yöntem kullanan kadınlarda hem gebelik, hem de kadın başına daha çok bulunmuştur. Kendiliğinden düşüklerde bu fark kalkmaktadır. Ancak, hafıza faktörünün önemli rol oynadığı bu konuda kesin kaniya varmak yalıtıcı olabilir.

AP yöntemi kullanan ve kullanmayan kadınlar arasındaki kıyaslama Tablo IV'de verilmiştir.

Tablo: IV- AP Yöntemi Kullanmış ve Kullanmamış Olan Kadınların Doğurganlıkları İle İlgili Bilgiler

	Kullanmış (n = 271)		Kullanmamış (n = 59)		t. testi (sd = 328)	
	Toplam	Ort.	Toplam	Ort.		
Gebelik	1487	5.5 ± 2.4	403	6.8 ± 3.2	t = 2.95	p < 0.05
Canlı doğum	1148	4.2 ± 1.8	347	5.9 ± 2.8	t = 4.48	p < 0.01
İstemli düşük	199	0.7 ± 1.4	19	0.3 ± 0.8	t = 3.14	p < 0.01
Kendiliğinden düş.	103	0.4 ± 0.7	27	0.5 ± 0.8	t = 0.89	p > 0.05
Yaşayan çocuk	907	3.3 ± 1.3	226	3.8 ± 2.1	t = 1.76	p > 0.05

Yöntem kullanmış olan 271 kadından 185'i tek yöntem, 69'u iki, 16'sı üç ve 1'i de dört değişik yöntem kullanmıştır. Geri çekme ve diğer geleneksel yöntemler en sık kullanılan yöntemlerdir.

**Tablo: V- Yöntem Kullanmış Olan Kadınların
Kullandıkları Yöntemler**

Kullanılan Yöntem	Kullanılan Yöntem Sayısı
RIA	10
OC	16
Kondom	58
Vaginal ovul	12
Takvim	2
Geri çekme	138
Diğer geleneksel yöntemler	139

Geri çekme ve diğer geleneksel yöntemler aynı zamanda en uzun süre kullanılan yöntemlerdir.

Yöntem kullanmış olan 271 kadından 121'i (yüzde 44.6) yöntem kullanma sırasında en az bir kez gebe kalmıştır.

Üreme çağında yöntem kullanan 271 kadının hangi yöntemleri kullandıkları belirlendikten sonra bu yöntemleri devamlı, değiştirmeden ya da değiştirerek kullanmalarının irdelenen ölçütlere etkisi de araştırılmıştır. Kadınların 190'ı (yüzde 70.1) sadece geleneksel yöntemlerle korunurken, 31 kadın (yüzde 11.4) sadece modern yöntemleri kullanmıştır. Modern ve geleneksel yöntemleri karışık olarak kullanan kadın sayısı ise 50'dir (yüzde 18.5).

**Tablo: VI- Kullanılan Yöntem İle Bazı Doğurganlık Ölçütlerinin
Karşılaştırılması**

Kullanılan Yöntem	Ort. Gebelik	Ort. Canlı Doğum	Ort. Yaşayan Çocuk
Sadece geleneksel (n = 190)	5.5 ± 2.3	4.4 ± 1.9	3.4 ± 1.3
Sadece modern (n = 31)	4.9 ± 2.5	3.8 ± 1.9	3.3 ± 1.4
Karışık (n = 50)	5.7 ± 2.6	4.0 ± 1.7	3.3 ± 1.2
Kullanmayan (n = 59)	6.8 ± 3.2	5.9 ± 2.8	3.8 ± 2.1

Sadece modern ve geleneksel yöntemleri veyahut her iki yöntemi karışık olarak kullanmış kadınların gebelik, canlı doğum ve yaşayan çocuk sayıları ortalamaları arasında anlamlı farklılık yoktur.

SONUÇ

Daha ağırlıklı olarak geleneksel yöntemler kullanılsa da bir yöntem kullanmanın gebelik sayısını sınırlamada etkili olduğu kanıtlanmaktadır (korunmamış kadınlarda ortalama gebelik 6.8 ± 3.2 , korunmuş kadınlarda 5.5 ± 2.4 'dür ($t = 2.95$ $sd = 328$ $p < 0.05$).

KAYNAKLAR

1. AĞRIDAĞ, G.: Gemlik Eğitim Araştırma Sağlık Grubu Başkanlığı Umurbey Sağlık Ocağı Bölgesinde Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanma Araştırması (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, teksir edilmiş), Ankara, 1982.
2. Hacettepe University Institute of Population Studies: 1988 Turkish Population and Health Survey, Ankara, 1989.
3. ÖZÖTÜN, E.: Türkiye Gayrisafı Yurt İçi Hasılası (iller itibariyle), DİE Yayın No: 907, 1980.
4. DİRİCAN, M.R., AYTEKİN, A.H.: Research on Family Planning Services Delivered at Home in Gemlik Research and Training Area, Bursa Medical School, Dept. of Public Health (WHO project), 1985.

Uzm. Dr. Necla OKAN
U.Ü. Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı
BURSA

SUMMARY

Comparative Study of the Effects of Injections and Traditional
Contraceptive Methods on Birth Rates

The effect of Injections and Traditional
Contraceptive Methods on Birth Rates was compared in
Gemlik Research and Training Area. The results are as follows:

The study was conducted in Gemlik Research and Training Area

The study was conducted in Gemlik Research and Training Area